

dr hab. prof. UR Renata Świrgoń – Skok
Zakład Prawa Rzymskiego
Uniwersytet Rzeszowski

RECENZJA

pracy doktorskiej magistra Sebastiana Stankiewicza,

Res iudicata w rzymskim procesie cywilnym

Lublin 2017, ss. 332

1. Temat i cel pracy:

Przedstawiona do oceny praca doktorska pana mgr Sebastiana Stankiewicza mieści się w obszarze rzymskiego prawa prywatnego. Jako jej przedmiot Autor wybrał problematykę *res iudicata* w rzymskim procesie cywilnym. Cel rozprawy wskazany został w zagadnieniach wstępnych. Jest nim „próba kompleksowego przedstawienia i rozwiązania problemów badawczych dotyczących powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata*) w rzymskim procesie cywilnym” (s. 9). Zatem jako główną tezę rozprawy Autor postawił sformułowanie: ”że pojęcie powagi rzeczy osądzonej w prawie rzymskim nie jest jednolite, zważywszy iż jej znaczenie oraz skutki zmieniały się w drodze historycznej ewolucji tej instytucji dyktowanej przemianami ustrojowymi rzymskiego procesu cywilnego” (s. 9). Ponadto mgr S. Stankiewicz wyodrębnił jeszcze dwadzieścia pięć tez cząstkowych, wokół których została zbudowana konstrukcja pracy, i na które starał się odpowiedzieć w jej treści (s. 9-12).

Są to zagadnienia interesujące poznawczo, które pomimo dużego zainteresowania romanistów problematyką rzymskiego procesu cywilnego, nie doczekały się kompleksowego opracowania. Na ten temat ukazało się jednak wiele różnorodnych publikacji, które wycinkowo przedstawiają problemy badawcze, związane z wyrokiem i jego prawomocnością. Wybór tematu należy uznać zatem za trafny i naukowo uzasadniony.

2. Podstawa badawcza i metoda pracy:

Podstawę źródłową pracy stanowią zarówno źródła prawnicze jak i literackie. Źródła juredyczne to przede wszystkim znajdujące się w *Digestach Justyniańskich* fragmenty pism

prawników rzymskich, a także wcześniejsze *Institutiones Gai* oraz *Pauli Sententiae*. Ponadto konstytucje umieszczone w *Kodeksie Teodozjańskim* i w *Kodeksie Justyniańskim*, a także teksty z *Novellae Justiniani* oraz *Novellae Valentiniani*. Na materiał nieprawniczy składają się głównie prace Cyserona, Swetoniusza, Tacyta i Seneki Młodszeo. Uwzględniono ponadto współczesne źródła prawnicze, szczególnie przepisy kodeksu postępowania cywilnego.

Pewne zastrzeżenie budzi jednak sposób opracowania wykazu źródeł prawa rzymskiego. Zwyczajowo cytowane opracowania źródłowe przedstawiane są w ich rozwoju historycznym, a nie alfabetycznie.

Ponadto mgr S. Stankiewicz przyjął założenie, że cytowane w treści pracy łacińskie fragmenty źródłowe zostaną przetłumaczone na język polski. Niestety brakuje konsekwencji i powtarzalnego schematu. Na przykład część cytowanych źródeł łacińskich wraz z tłumaczeniami znajduje się w przypisach (np. s. 45, 48, 51), inne natomiast nie zostały przetłumaczone na język polski (np. s. 49, 50, 120), lub możemy odnaleźć tylko polskie tłumaczenie bez zacytowania tekstu w oryginale (np. 119, 127), a w jeszcze innych miejscach pracy tłumaczenia znajdują się w jej tekście (np. s. 99, 190).

Cytowana literatura liczy 327 pozycji, co dowodzi dobrej orientacji Autora w obszernej i wielojęzycznej bibliografii tematu. Wydaje się, że niewątpliwym ułatwieniem byłoby jednak wyodrębnienie wykazu wydawnictw pomocniczych i źródłowych, z których korzystał Autor i oddzielenie ich od pozostałej bibliografii.

W przeprowadzonej analizie zasadnie wykorzystano metodę historyczną, formalno dogmatyczną oraz prawnoporównawczą. Tok rozumowania jest poprawny i ma uzasadnienie w źródłach, jest także weryfikowany z literaturą przedmiotu.

3. Konstrukcja pracy:

Praca oprócz *Spisu treści* (s. 2-5.), *Wykazu skrótów* (s. 6-7) oraz *Zagadnień Wstępnych* (s. 8-24) zawiera cztery merytoryczne rozdziały: I. *Problem prawomocności wyroku w rzymskim procesie cywilnym w ujęciu historycznym* (s. 25-159); II. *Wyrok (iudicatum) a res iudicata* (s. 160-211); III. *Sententia ius facit inter partes* (s. 212-266); IV. *Res iudicata źródłem prawa rzymskiego* (s. 267- 292), a także *Zakończenie* (s. 293-296), oraz *Wykaz źródeł prawa rzymskiego* (s. 297-309); *Wykaz źródeł prawa polskiego* (s. 310); *Wykaz źródeł prawa międzynarodowego* (s. 311); i *Bibliografie* (s. 312-332). Każdy z merytorycznych rozdziałów zawiera uwagi wprowadzające oraz podsumowanie.

Konstrukcja pracy jest zasadniczo prawidłowa. Można rozważyć jedynie, czy rozdział pierwszy poświęcony rozważaniom na temat problemu prawomocności wyroku w rzymskim procesie cywilnym w ujęciu historycznym powinien zajmować połowę recenzowanej pracy (s.25-159). Jak wskazuje sam Autor (s.22): "dokonano w nim usystematyzowania wiadomości dostępnych w literaturze przedmiotu i zaczerpniętych z licznych źródeł prawa rzymskiego, a dotyczących procedury wyrokowania w rzymskim procesie cywilnym w aspekcie historycznym, omawiając kolejno niniejsze zagadnienie wedle rozwiązań prawnych rządzących poszczególnymi a chronologicznie następującymi po sobie rodzajami procesu rzymskiego w sprawach prywatnych". Prezentacja tej problematyki jest zbyt obszerna i niekiedy wykraczający poza potrzeby tematu oraz cele określone we wstępie rozprawy. Ta partia pracy ma charakter czysto odtwórczy i w moim przekonaniu wystarczyłoby tu przedstawienie tylko tych pojęć, do których Autor odwołuje się w dogmatycznej analizie tekstów prawniczych. Zyskałaby na tym nie tylko jasność wywodu, ale i konstrukcja oraz objętość pracy.

4. Treść rozprawy doktorskiej – ważniejsze ustalenia, kwestie dyskusyjne:

Po przedstawieniu w zagadnieniach wstępnych celu pracy badawczej, podstawy źródłowej i założeń metodologicznych Doktorant omawia kolejno zagadnienia związane *res iudicata* i problemem prawomocności wyroku w rzymskim procesie cywilnym. W rezultacie przeprowadzonych badań mgr Sebastian Stankiewicz dochodzi do wniosku, że: "rzymską koncepcję *res iudicata* charakteryzowało powstanie stanu powagi rzeczy osądzonej przez ogłoszenie sędziego i w ten sposób położenie kresu kontrowersjom co do zasądzenia bądź uwolnienia pozwanego. Zasadniczą kwestią służącą do stworzenia koncepcji *res iudicata* w prawie rzymskim, która stosowana jest do dnia dzisiejszego, było określenie trzech warunków przy spełnieniu których mieliśmy do czynienia z zajęciem powagi rzeczy osądzonej w konkretnej sprawie. Były one następujące: *eadem res, eadem questio* i *eadem personae*. Istnieje wyraźna różnica między koncepcją *res iudicata* w prawie rzymskim klasycznym a w prawie poklasycznym i justyniańskim [epoka klasyczna – *res iudicata* wynikała z układu, który zawierały strony podczas zawiązania sporu, na mocy którego zobowiązywały się zaakceptować decyzję sędziego prywatnego (*iudex privatus*); później – złożony układ funkcjonariuszy, ale także hierarchia pomiędzy nimi, na szczycie której znajdował się *maiestas principis*, będący źródłem i początkiem całej władzy (instytucja procesowa *res iudicata* zaczyna przybierać charakter publiczny). *Res iudicata* w dobie procesu

kognicyjnego, poprzez *exceptio rei iudicatae*, posiadała moc niedopuszczenia do ponownego wniesienia tej samej sprawy (efekt formalny), nadając rozstrzygnięciom zawartym w wyroku walor prawdy obiektywnej (efekt materialny), w podobny sposób jak w procesie formułkowym" (s. 294 - 295). Powyższe rozważania uzasadniają główną tezę rozprawy, jaką Doktorant przedstawił w zagadnieniach wstępnych. Bowiem występowała: "niejednorodność pojęcia powagi rzeczy osądzonej w prawie rzymskim, zważywszy iż jej znaczenie oraz skutki zmieniały się w drodze historycznej ewolucji tej instytucji dyktowanej przemianami ustrojowymi rzymskiego procesu cywilnego" (s. 295).

Co się tyczy szczegółowo opisanych w Zagadnieniach Wstępnych (s. 9-12) tez cząstkowych, to w Zakończeniu brakuje jakiegokolwiek do nich odniesienia. Wprawdzie wycinkowo w treści pracy, Autor omawiając poszczególne kwestie związane prawomocnością wyroku, odnosi się do tych licznie wyszczególnionych problemów badawczych, to jednak brakuje ich kompleksowego podsumowania.

Natomiast na pozytywne podkreślenie zasługuje konsekwentne odniesienia w treści pracy do prawa współczesnego. Zdaniem Recenzenta nie można bowiem zapomnieć o porównawczym znaczeniu badań nad prawem rzymskim na tle dalszego rozwoju prawa prywatnego. Z rozwiązań przyjętych w prawie rzymskim odnośnie do prawomocności wyroku korzystają też współczesne ustawodawstwa europejskie, w tym polskie. Szkoda, że w końcowym podsumowaniu nie znalazł się przegląd odnośnych unormowań w nowożytnych kodyfikacjach europejskich, także polskiego kodeksu postępowania cywilnego, inspirowanych tradycją prawa rzymskiego.

Kwestie dyskusyjne:

Nie omawiając systematycznie w ramach recenzji treści ocenianej rozprawy i wypowiedzianych w niej poglądów w poszczególnych kwestiach chciałabym zwrócić uwagę jedynie na kilka zagadnień.

Autor zaznacza w zagadnieniach wstępnych (s.21), że „w rozprawie dokonano analizy dostępnej literatury przedmiotu i źródeł prawa rzymskiego (...) oraz dołożono starań, aby nie poprzestawać na prezentacji i na opisie rzymskich urządzeń prawnych, ale również wykazywać ich sens praktyczny (...). Wobec niemożliwości częstokroć przeprowadzenia powyższej analizy w oparciu o zachowane materiały źródłowe, ograniczono się w dużej ilości przypadków do ich dogmatycznego opisu. W pracy podjęto próbę wprowadzenia zastosowań zaproponowanych przez K. Kolańczyka, czyli wychodzenie poza literalne odczytywanie

tekstów źródłowych prawa rzymskiego i staranie się o dalej idącą ich interpretację (wykładnię) w oparciu o prawdopodobieństwo historyczne, analogię, czy też np. intuicję naukową".

Jednakże szczegółowa analiza pracy pozwala na stwierdzenie, że w większości przypadków Doktorant poprzestaje na przytoczeniu tekstu źródła w języku łacińskim, ewentualnie z ich polskim tłumaczeniem i syntetycznym omówieniem. Brakuje pełnej krytyki źródeł tak prawniczych jak i narracyjnych z szerszym wykorzystaniem metody historycznej oraz tła społeczno - gospodarczego. Mgr Sebastian Stankiewicz konstruuje swoje dowodzenie według powtarzalnego schematu, tj. cytaty ze źródła, kilkudzaniowe omówienie stanowiące parafrazę tekstu oraz krótkie wnioski w oparciu o literaturę tematu. Jest to widoczne zwłaszcza w rozdziale pierwszym, który oparty jest wyłącznie na piśmiennictwie, a umieszczone w przypisach fragmenty źródłowe nie stanowią podstawy merytorycznego wyводу, a znajdują się tam raczej dla przykładu. Trochę lepiej to wypada w kolejnych rozdziałach. Jednakże używane przez Autora sformułowania, np.: "analiza tekstów źródłowych" (s.64); "teksty źródłowe prawa rzymskiego nie omawiają istoty" (s.71) stosowane są na wyrost, ponieważ w analizowanych fragmentach pracy nie zostały zacytowane (a tym bardziej zinterpretowane) żadne fragmenty źródłowe prawa rzymskiego.

Oparcie pracy prawie wyłącznie na poglądach wyrażonych w obszernej literaturze tematu, z marginalnym wykorzystaniem materiału źródłowego, jedynie jako ilustracji, jest podstawową uwagą krytyczną i brakiem recenzowanej rozprawy.

Ponadto pojawia się pytanie, czy zawsze analizując zagadnienia z rzymskiego procesu cywilnego można stosować aparat pojęciowy funkcjonujący we współczesnej nauce prawa. Pewne wątpliwości budzi stosowanie, w odniesieniu do pojęć i instytucji prawa rzymskiego takich określeń jak: „układ” (s.11); "układ funkcjonariuszy" (s.11); „decyzja” (s.45, 47); „decyzja sądowa” (s. 45); „autoryzacji urzędnika magistraturalnego” (s.83); „nominację władzy państwowej” (s.83); „wymiar sprawiedliwości” (s.175); „czasopiśmiennictwo” (s.92), "wad zasadniczych" (s.105). Tym bardziej, że nawet we współczesnym polskim prawie cywilnym nazwa "decyzja sądowa" nie jest stosowana na określenie orzeczenia sądowego.

Ponadto Doktorant niekiedy używa niezbyt precyzyjnych sformułowań: "patron wiedział o procesie swojego niewolnika" (s.121), "*Restitutio in integrum* powstało jako rodzaj unieważnienia, którego udzielał pretor, aby móc „uratować” sprawiedliwość w określonych sprawach (...) ponadto przywrócenie do stanu poprzedniego w okresie cesarstwa była nie tyle unieważnieniem, ile prawem dla strony poszkodowanej wyrokiem uznanym przez prawo" (s.65).

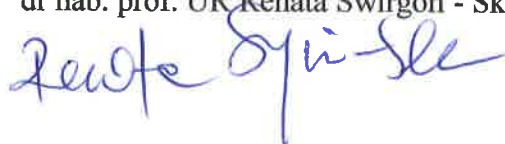
5. Ocena pracy doktorskiej i wniosek końcowy:

Wskazane niedociągnięcia i uchybienia w niczym nie umniejszają merytorycznej oceny pracy. Praca została napisana poprawnym i na ogół precyzyjnym językiem prawniczym. Stanowi niewątpliwie oryginalny i znaczący wkład do dorobku polskiej romanistyki.

W konkluzji należy zatem stwierdzić, że Autor określił dostatecznie wyraźnie przedmiot i cel swojej rozprawy, które wykazują wartość oryginalnego problemu naukowego. Podjął udaną próbę rozwiązania przyjętych badawczych zagadnień, przedstawiając uzasadnione wnioski. Wykazał ponadto ogólną widzę teoretyczną w zakresie prawa rzymskiego.

W tym stanie rzeczy mogę stwierdzić, że pan magister Sebastian Stankiewicz spełnia wymogi określone ustawą z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65, poz. 595 z późn. zm.), co uzasadnia nadanie stopnia naukowego doktora. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie mgr S. Stankiewicza do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. prof. UR Renata Świrgoń - Skok

Przełożył dnia 18. 12. 2017r.